

Cours de tibétain - sūtra de la pousse de riz - leçon 61

Dans cette leçon, nous abordons la suite de la production interdépendante (ou coproduction conditionnée) intérieure et la partie qui décrit le rôle des six éléments dans la production interdépendante interne. Avec dans cet extrait, le rôle des six éléments dans la production interdépendante interne, et plus précisément, celui de l'élément de la conscience.

1. Exercice de lecture

གང་མདུང་གྱི་ཚུལ་དུ་ལུས་གྱི་མིང་དང་གཟུགས་གྱི་སྐྱ་གུ་མངོན་པར་
འགྲུབ་པར་བྱེད་པ་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཚོགས་ལྗེ་འདུས་པ་དང་། ཟག་པ་དང་
བཅས་པའི་ཡིད་གྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་འདི་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་
ཁམས་ཞེས་བྱའོ། །རྐྱེན་འདི་དག་མེད་པར་ལུས་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་གྱི། རྣམ་
ཅད་གི་སའི་ཁམས་ཚང་ཞིང་དེ་བཞིན་དུ་ཚུ་དང་། མེ་དང་། རླུང་དང་། རྣམ་
མཁའ་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་རྣམས་ཀྱང་ཚང་བར་གྱུར་ལ། ཐམས་
ཅད་འདུས་པ་དེ་ལས་ལུས་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ། །

2. Repère des particules

[གང་མདུང་གྱི་+གྱི་+ཚུལ་+དུ་] [ལུས་+གྱི་+མིང་+དང་] [གཟུགས་+གྱི་+སྐྱ་གུ་] [མངོན་
པར་འགྲུབ་པར་བྱེད་པ་] [རྣམ་པར་ཤེས་པ་+འི་+ཚོགས་-ལྗེ་] [འདུས་པ་+དང་]། [ཟག་པ་
+དང་+བཅས་པ་+འི་+ཡིད་+གྱི་+རྣམ་པར་ཤེས་པ་] [གང་ཡིན་པ་-འདི་+ནི་] [རྣམ་པར་
ཤེས་པ་+འི་+ཁམས་] [ཞེས་བྱ་+འོ།] [རྐྱེན་-འདི་དག་-མེད་པ་+ར་] [ལུས་-སྐྱེ་+བར་]
[མི་འགྱུར་+གྱི་]། [རྣམ་ཅད་+གི་+ས་+འི་+ཁམས་-ཚང་+ཞིང་] [དེ་བཞིན་+དུ་] [ཚུ་
+དང་]། [མེ་+དང་]། [རླུང་+དང་]། [རྣམ་མཁའ་+དང་]། [རྣམ་པར་ཤེས་པ་+འི་+ཁམས་

ནམས་+ཀྱང་] [ཚང་+བར་+གྱུར་+ལ། [ཐམས་ཅད་-འདུས་པ་-དེ་+ལས་] [ལྷས་-མངོན་
བར་འགྲུབ་པ་+ར་+འགྱུར་+འོ། |

3. Vocabulaire

མདུང་ཁྱིམ་	assemblage, structure
ཚུལ་	manière, façon
ལུས་	corps
མིང་	nom
གཟུགས་	forme
ལྗེ་གུ་	pousse, germe
མངོན་པར་འགྱུར་པར་བྱེད་པ་	accomplir, réaliser, rendre manifeste
རྣམ་པར་ཤེས་པ་	conscience
ཚོགས་	ensemble, collection
ལྔ་	cinq
འདུས་པ་	réuni, rassemblé
ཟག་པ་	impureté, souillure
བཅས་པ་	avec, possédant
ཡིད་	esprit, mental
གང་	ce qui, ce que
ཡིན་པ་	être
འདི་	ceci
ཁམས་	élément, domaine
བྱ་	appeler, nommer
ཁྱེན་	condition, facteur
འདི་དག་	ces, ceux-ci
མེད་པ་	inexistant, absence

སྐྱེ་བ་	naître, production
མི་འགྱུར་	ne pas devenir, immuable
ནམ་	quand, lorsque
ནང་	intérieur
ས་	terre
ཚང་ / ཚང་བ་	complet, entier
དེ་བཞིན་	de même, pareillement
ཚུ་	eau
མེ་	feu
རླུང་	vent, air
ནམ་མཁའ་	espace, ciel
རྣམས་	pluriel, marque du pluriel
གྱུར་	devenir, transformer
ཐམས་ཅད་	tout, tous
དེ་	cela

4. Traduction littérale et analyse grammaticale

Première phrase

གང་མདུང་ཁྱིམ་གྱི་ཚུལ་དུ་ལྷས་ཀྱི་མིང་དང་གཟུགས་ཀྱི་ལྷ་གུ་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་བྱེད་པ་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཚོགས་ལྗེ་འདུས་པ་དང་། ཟག་པ་དང་བཅས་པའི་ཡིད་ཀྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་འདི་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཞེས་བྱའོ།

Ce qui, à la manière d'une structure, réalise le nom du corps et le germe de la forme, à savoir les cinq groupes de conscience réunis et la conscience mentale pourvue d'impuretés, ceci est appelé l'élément de la conscience.

- གང་མདུང་ཁྱིམ་གྱི་ཚུལ་དུ་ : complément circonstanciel (locatif) - "à la manière d'une structure/d'un assemblage". གང་མདུང་ཁྱིམ་ est suivi de la particule du génitif ཀྱི་ qui le relie à ཚུལ་, puis de la particule du locatif དུ་ qui marque la manière.
- ལྷས་ཀྱི་མིང་དང་གཟུགས་ཀྱི་ལྷ་གུ་ : objet direct - "le nom du corps et le germe de la forme". ལྷས་ est suivi de la particule du génitif ཀྱི་ qui le relie à མིང་, et གཟུགས་ est suivi de la particule du génitif ཀྱི་ qui le relie à ལྷ་གུ་. La particule དང་ coordonne les deux groupes nominaux.
- མངོན་པར་འགྲུབ་པར་བྱེད་པ་ : verbe - "qui accomplissent/réalisent". Construction verbale complexe avec le verbe མངོན་པར་འགྲུབ་པ་ (accomplir) suivi de བྱེད་པ་ (faire) qui forme une construction causative.
- རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཚོགས་ལྗེ་འདུས་པ་དང་ : sujet - "l'ensemble des cinq [types de] conscience réunies". རྣམ་པར་ཤེས་པ་ est suivi de la particule du génitif འི་ qui le relie à ཚོགས་ (ensemble), ལྗེ་ (cinq) est un numéral qui qualifie ཚོགས་, et འདུས་པ་ (réunies) est un attribut. La particule དང་ relie ce groupe au suivant.
- ཟག་པ་དང་བཅས་པའི་ཡིད་ཀྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ : second sujet - "la conscience mentale pourvue d'impuretés". ཟག་པ་ (impuretés) est suivi de དང་བཅས་པ་ (avec/possédant), puis de la particule du génitif འི་ qui relie cette qualification à ཡིད་ (esprit/mental). ཡིད་ est suivi de la particule du génitif ཀྱི་ qui le relie à རྣམ་པར་ཤེས་པ་ (conscience).
- གང་ཡིན་པ་ : pronom relatif - "ce qui est". གང་ (ce qui) est suivi du verbe ཡིན་པ་ (être).
- འདི་ནི་ : démonstratif avec particule d'emphase - "ceci est". འདི་ (ceci) est suivi de la particule ནི་ qui marque l'emphase et introduit le sujet.
- རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཞེས་བྱའོ། : attribut du sujet - "est appelé l'élément de la conscience". རྣམ་པར་ཤེས་པ་ est suivi de la particule du génitif འི་ qui le relie à ཁམས་ (élément). ཞེས་བྱའོ། est une construction verbale qui signifie "est appelé/nommé", avec la particule finale འོ་ qui marque la fin de la phrase.

Deuxième phrase

རྒྱན་འདི་དག་མེད་པར་ལུས་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་གྱི།

Sans ces conditions, le corps ne peut naître.

- རྟེན་འདི་དག་ : sujet - "ces conditions/facteurs". རྟེན་ (condition/facteur) est suivi du démonstratif འདི་དག་ (ces).
- མེད་པ་ : complément circonstanciel - "en l'absence de/sans". མེད་པ་ (absence/inexistence) est suivi de la particule du oblique ར་ qui marque la circonstance.
- ལུས་ : sujet - "le corps".
- རྐྱེན་པར་ : verbe à l'infinitif - "naître/se produire". རྐྱེན་ (naître) est suivi de la particule du oblique ར་ qui marque l'infinitif.
- མི་འགྱུར་གྱི། : verbe principal négatif - "ne devient pas". མི་ est la particule de négation, འགྱུར་ est le verbe "devenir", et གྱི་ est une particule finale qui marque la distinction avec ce qui suit (c'est une des fonctions de cette particule, voir le Clair Miroir pour plus de détails).

Troisième phrase

ནམ་ནང་གི་སའི་ཁམས་ཚང་ཞིང་དེ་བཞིན་དུ་རྒྱ་དང་། མེ་དང་། རླུང་དང་། རྣམ་མཁའ་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་
རྣམས་ཀྱང་ཚང་བར་གྱུར་ལ།

Lorsque l'élément terre intérieur est complet, et de même l'eau, le feu, le vent, l'espace, et que les éléments de conscience aussi deviennent complets,

- རམ་ : conjonction temporelle - "lorsque/quand".
- རང་གི་སའི་ཁམས་ : sujet - "l'élément terre intérieur". རང་ (intérieur) est suivi de la particule du génitif གི་ qui le relie à ས་ (terre), qui est à son tour suivi de la particule du génitif འི་ qui le relie à ཁམས་ (élément).
- ཚང་ཞིང་ : verbe avec conjonction - "est complet et". ཚང་ (être complet) est suivi de la particule ཞིང་ qui coordonne avec ce qui suit.
- དེ་བཞིན་དུ་ : adverbe - "de même/pareillement". དེ་བཞིན་ (de même) est suivi de la particule du locatif དུ་ qui marque la manière.
- རྒྱ་དང་། མེ་དང་། རླུང་དང་། རྣམ་མཁའ་དང་། : autres sujets coordonnés - "l'eau, et le feu, et le vent, et l'espace, et". Série de termes coordonnés par la particule དང་.
- རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་རྣམས་ : dernier sujet coordonné - "les éléments de conscience". རྣམ་པར་ཤེས་པ་ est suivi de la particule du génitif འི་ qui le relie à ཁམས་ (élément), suivi de la particule du pluriel རྣམས་.
- ཀྱང་ : particule d'emphasis/d'inclusion - "aussi/également".
- ཚང་བར་གྱུར་ལ། : verbe - "deviennent complets et". ཚང་བ་ (être complet) est suivi de la particule oblique ར་, puis du verbe གྱུར་ (devenir), et de la particule ལ་ qui coordonne avec ce qui suit.

Quatrième phrase

ཐམས་ཅད་འདུས་པ་དེ་ལས་ལྷན་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ།

à partir de ce rassemblement de tous [ces éléments], le corps est réalisé.

- ཐམས་ཅད་འདུས་པ་དེ་ : sujet - "ce rassemblement de tous [ces éléments]". ཐམས་ཅད་ (tous) qualifie འདུས་པ་ (rassemblement), suivi du démonstratif དེ་ (ce).
- ལས་ : particule de l'ablatif - "à partir de/de".
- ལྷན་ : objet direct - "le corps".
- མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ། : verbe - "est réalisé/s'accomplit". མངོན་པར་འགྲུབ་པ་ (réaliser/accomplir) est suivi de la particule oblique ར་, puis du verbe འགྱུར་ (devenir), et de la particule finale རོ། qui marque la fin de la phrase.

5. Traduction littérale complète

Ce qui, à la manière d'une structure, accomplit le nom du corps et le germe de la forme, l'ensemble des cinq [types de] conscience réunies et la conscience mentale pourvue d'impuretés, ceci est appelé l'élément de la conscience. Sans ces conditions, le corps ne naît pas. Lorsque l'élément terre intérieur est complet, et de même l'eau, le feu, le vent, l'espace, et les éléments de conscience aussi deviennent complets, à partir de ce rassemblement de tous [ces éléments], le corps est réalisé.

6. Traduction littéraire

Le rôle des six éléments dans la production interdépendante interne (suite)

གང་མདུང་གྱི་ཚུལ་ཏུ་ལྷན་གྱི་མིང་དང་གཟུགས་གྱི་སྣ་གྱུ་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་བྱེད་པ་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་
ཚོགས་ལྡེ་འདུས་པ་དང་། ཟག་པ་དང་བཅས་པའི་ཡིད་གྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་འདི་ནི་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་
ཁམས་ཞེས་བྱའོ། །རྗེན་འདི་དག་མེད་པར་ལྷན་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་གྱི། རྣམ་ཅད་གི་སའི་ཁམས་ཚང་ཞིང་དེ་བཞིན་
དུ་ཚུ་དང་། མེ་དང་། ལྷང་དང་། རྣམ་མཁའ་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་རྣམས་ཀྱང་ཚང་བར་གྱུར་ལ།
ཐམས་ཅད་འདུས་པ་དེ་ལས་ལྷན་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ། །

¹ མདུང་གྱི་ཚུལ་ Un logement ressemblant à une tente, fabriqué en érigeant des poteaux, comme ceux d'une tente, puis en les recouvrant d'une couverture en tissu. Ce type de structure est ensuite utilisé comme restaurant, etc., pour les voyageurs ou les invités. Par exemple, dans les grands monastères, pendant les périodes d'enseignement d'été, les villageois locaux peuvent ériger des structures temporaires de ce type afin de préparer et de vendre de la nourriture pour les nombreuses personnes qui assistent aux enseignements. Le མདུང་ du nom fait référence aux poteaux, qui sont souvent de grosses branches d'arbres voisins en forme de pique. TD

On appelle enfin « élément de la conscience རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ » l'ensemble des cinq consciences sensorielles et de la conscience mentale souillée ཟག་པ་དང་བཅས་པའི་ཡིད་, lesquelles, à la manière d'un faisceau de lances formant une tente མདུང་ཁྱིམ་, rendent manifestes les « pousses ལྷ་གུ་ » du nom et de la forme མིང་དང་གཟུགས་ de ce corps. En l'absence de ces conditions, le corps ne peut naître. Mais que l'élément interne de la terre soit présent, ainsi que les éléments eau, feu, air, espace et conscience au complet, leur combinaison rendra le corps manifeste.²

---

² Traduction Philippe Cornu.